

TERESA BOJARSKA-SZOT, JAN SZOT (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek*, Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej, 2024, ss. 343. ISBN: 978-83-61893-75-2.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rped25173.11>

Człowiek jako podmiot i przedmiot poznania, „doświadczenie człowieka”, dynamizm osobowy, poznanie człowieka z perspektywy jego czynu, przez czyn i w czynie to tylko niektóre, przykładowe myśli przewodnie recenzowanej książki warte nowego odczytania, a zarazem myśli warte przybliżenia czytelnikowi, który z tego rodzaju tematyką jeszcze nie miał styczności.

Wiele dyscyplin naukowych przedmiotem swoich rozważań czyni człowieka. Próbuje one odpowiedzieć na pytania: kim jest człowiek? dokąd zmierza? co wyznacza cel jego życia? Śmiało można zatem powiedzieć, że są to pytania zadawane najczęściej, a jednocześnie jest to problem podejmowany przez różne dyscypliny naukowe, w różnym czasie, a także zagadnienia nie tracące ze swojej aktualności. Człowiek chce sam być odkrywany na nowo.

Wciąż pozostając w jakiejś mierze «istotą nieznaną», wciąż się domaga nowego i coraz dojrzałego wyrazu tej istoty. [...] Istotne dla tej koncepcji wydaje się przede wszystkim to, że dążymy do zrozumienia osoby ludzkiej dla niej samej, ażeby odpowiedzieć temu wyzwaniu, jakie przynosi doświadczenie człowieka w całym swym bogactwie, a także egzystencjalna problematyka człowieka we współczesnym świecie (Wojtyła, 1994, s. 69 i 71).

Publikacja wydana przez Akademię Zamojską w ramach projektu finansowanego przez Ministerstwo Edukacji i Nauki jest częścią badań nad społeczną myślą Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Ukazała się pod tytułem *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek*. To ważne opracowanie ukazuje się w czasie, kiedy Akademia Zamojska obchodzi jubileusz 430-lecia jej założenia przez Jana Zamoyskiego. Redaktorem naukowym serii jest rektor Uczelni – Paweł Skrzydlewski, a redaktorami tomu – Teresa Bojarska-Szot i Jan Szot.

Próbując odpowiedzieć na powyższe pytania, Autorzy omawiają naturę i genezę ludzkiego bytu, godność osobową człowieka, jedność psychofizyczną

osoby ludzkiej, kres ludzkich działań, znaczenie wzorców osobowych, wychowanie i samowychowanie, znaczenie edukacji, rozumienie wolności ludzkiej oraz kultury (s. 11). Korpus książki tworzy dziewięć rozdziałów autorstwa znawców przedmiotu m.in. z Akademii Zamojskiej, Akademii Kujawsko-Pomorskiej i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Ponadto publikacja zawiera wykaz skrótów, wstęp i wprowadzenie, a także jest ona zaopatrzona w zakończenie i bibliografię cytowanych dzieł Karola Wojtyły/Jana Pawła II.

Pierwszy z rozdziałów, autorstwa Piotra Skrzydlewskiego, jest zatytułowany: Człowiek – podmiot pedagogiki społecznej a przygodność i kruchość bytu ludzkiego (s. 41–67). Opisuje w nim kwestię rozumienia człowieka, koncepcję tego, kim on jest, oraz teorię tego, co i dlaczego w człowieku należy rozwijać. Całość opiera na odpowiednio rozumianej antropologii adekwatnej, która wskazywała na specyficzny dla człowieka sposób bytowania i działania. Autor odnosi się do przygodności bytowania człowieka i świata, zagrożeń ludzkiej egzystencji, transcendencji osoby, sensu istnienia personalistycznej pedagogiki społecznej, współczesnej wzdargy i nienawiści do człowieka oraz ukazuje przykłady współczesnej antypersonalistycznej pedagogiki społecznej. Prowadząc czytelnika przez meandry antropologii Jana Pawła II, Autor wyjaśnia, co to znaczy, że człowiek jest osobą, a kończąc wskazuje na owoce i zadania personalistycznej pedagogiki społecznej.

Kolejny autor, Jan Szot, przygotował rozdział pt. Godność osoby ludzkiej w pedagogice społecznej (s. 70–95). Ukazuje czytelnikowi, w jaki sposób i w jakim czasie kształtowało się pojęcie godności ludzkiej w naukach teologicznych, w etyce, w filozofii prawa. Przedstawia różne stanowiska względem godności, jej typy. Niezwykle ważny dla omawianych treści jest akapit dotyczący naruszenia godności ludzkiej przejawiające się w skrajnym ubóstwie, wojnie, handlu ludźmi, przemocy wobec kobiet, aborcji, eutanazji i samobójstw wspomaganych, wykluczenia osób niepełnosprawnych, teorii gender czy przemocy cyfrowej.

Z kolei przedmiotem analiz Marka Czachorowskiego, w artykule pt. Personalizacja wychowania społecznego – cielesność jako sfera osobowa. Ujęcie Karola Wojtyły (s. 97–126), jest rozumienie człowieka jako bytu „komunijnego”, tzn. nie jako bytu społecznego, lecz jako bytu uczestniczącego w życiu innych, które to uczestnictwo sprawia, że działanie jest w pełni osobowe. Rys „komunijny” jest też owocem perspektywy badawczej filozofii świadomości, ale sama świadomość nie sięga jeszcze osoby ludzkiej. To jest możliwe dopiero na fundamencie „przeżycia drugiego człowieka jako drugiego «ja»” (s. 103). W omawianym tekście zaprezentowano także zagadnienie osoby jako bytu rozumnego, jak również spór o osobową godność ludzkiego ciała, relację między rodziną

a płciowością człowieka, znaczenie wychowawczej funkcji państwa. Autor bardzo trafnie wskazuje, że istnieje zaniedbany obszar współczesnej pedagogiki, którym jest wychowanie do życia społecznego, ale nie w celu tzw. socjalizacji, tylko personalizacji relacji społecznych, czyli w kierunku uszanowania niepowtarzalnej wartości każdej osoby ludzkiej w życiu społecznym.

Paweł Gondek przygotował rozdział pt. Karola Wojtyły/ Jana Pawła II koncepcję ludzkiego dążenia do szczęścia w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym (s. 127–152). Osadza tę koncepcję w rozważania dotyczące człowieka jako osoby w odniesieniu do jego czynu. Dążąc indywidualnie do szczęścia, człowiek doskonali się w czynie, dokonuje aktów rozumnych i wolnych. Taka perspektywa bezpośredniej refleksji towarzyszącej działaniu staje się jednocześnie ujawnieniem „ja”, czyli podmiotu, który działa i przeżywa działanie. To świadome doświadczenie siebie jako „ja” prowadzi do odkrycia działającego jako osoby. Dynamizm osoby wyraża się w dwóch warunkujących się strukturach: aktywnej, wyrażonej w sformułowaniu „człowiek działa”, oraz pasywnej – „coś dzieje się w człowieku”. Człowiek ma

[...] zdolności do samoposiadania, samopanowania oraz nadbudowanego na nich samostanowienia. Zdolność do samoposiadania dotyczy tego, że człowiek, uaktywniając się w działaniu, może w aktach poznawczych posiadać świadomość siebie jako podmiotu, który poznaje oraz wykonuje działanie. Człowiek ma świadomość nie tylko dokonywania czynu, lecz także jakiego czynu dokonuje. Posiadanie siebie stanowi wgląd w strukturę osoby, a jednocześnie, jak wskazuje Wojtyła, tworzy „szczególną dyspozycję do «daru z samego siebie» i to właśnie do daru «bezinteresownego». Następna ze specyficznych strukturalnych własności osoby, czyli zdolność do samopanowania, ujawnia się w działaniu realizowanym przez wolę. [...] Nie tylko chodzi tu o panowanie nad sobą, co o panowanie sobie. Strukturalne własności samoposiadania i samopanowania warunkują zdolność człowieka do samostanowienia. Jest to ujawniająca się w czynie zdolność woli do dokonywania wyboru (podejmowania decyzji), w której człowiek jako osoba ustanawia sam siebie podmiotem, czyli źródłem, z którego wywodzi się określone działanie (czyn) (Gondek, 2024, s. 130–131).

Obok szczęścia Autor wymienia także szczęśliwość, w której akcentuje znaczenie tego, co wiąże się ze spełnieniem samego siebie jako człowieka-osoby przez spełniony czyn (dokonane działanie). Równie ważną analizą w omawianym tekście jest wspólnotowy wymiar dążenia do szczęścia, tj. czyny człowieka jako osoby, spełniane w relacjach międzyosobowych i społecznych.

Odnosząc się do oddziaływania ludzi wzajemnie na siebie, Ryszard Skrzyniarz w artykule pt. Wzory i wzorce osobowe w pedagogice społecznej Jana Pawła II (s. 153–187) ukazuje potrzebę wskazywania wzorów, w tym wzorców osobowych, w wychowaniu. Podejmuje się próby interdyscyplinarnego ujęcia definicji

wskazanych pojęć, przywołując wyniki badań pedagogów, socjologów czy psychologów. Bez względu na przyjętą koncepcję nader ważna jest koncepcja Jana Pawła II, który życie nazywa „talentem, [...] powierzonym nam, abyśmy go przemieniali i pomnażali, czyniąc z niego dar dla innych”(s. 158). To zdanie wydaje się być myślą przewodnią przedstawionego tekstu. W nauczaniu Jana Pawła II wzorami są męczennicy, zakonnicy i zakonnice, kapłani, biskupi i papieże, święte dziewice, święci władcy, święte rodziny i święci dnia codziennego – studenci, uczeni, artyści. Każda społeczność w każdym czasie potrzebuje odpowiednich wzorców życia zgodnego z Ewangelią, którzy byliby świadkami w niespokojnym świecie.

Namysłu nad „Pedagogiką społeczną Jana Pawła II wobec potrzeby wychowania” (s. 189–218) podejmuje się Teresa Bojarska-Szot. Ukazuje, jak ważne jest wychowanie i że jest ono najważniejszą powinnością ludzi dojrzałych wobec młodego pokolenia i tym, czego młodzi najbardziej potrzebują. Ale aby było ono skuteczne, domaga się samowychowania wychowawcy. Autorka opisuje człowieka jako podmiot wychowania, którego celem jest jego uczłowieczenie. Samo wychowanie rozumie jako twórczość o przedmiocie najbardziej osobowym. Taki proces wychowania powinien dokonywać się w rodzinie jako najważniejszym środowisku wychowawczym przy wsparciu i pomocy innych środowisk, takich jak szkoła czy Kościół. Szczególną rolę w procesie wychowania spełnia odpowiednio zrozumiana kultura. Wychowanie człowieka dokonuje się w określonym środowisku kulturowym i poprzez kulturę, której elementem są normy moralne, rozpoznanie porządku dóbr oraz wzorce osobowe i wzory postępowania. Dlatego wychowanie jest zasadniczym zadaniem kultury, jej podstawowym wymiarem jest kultura moralna, a najważniejszym wytworem – człowiek przez nią ukształtowany.

Analizy nad tematem: Rola edukacji w kształtowaniu rozumności ludzkiej (s. 219–244) podjął się Paweł Skrzydlewski. W prezentowanym artykule ukazał rozumność człowieka jako owoc uszlachetniający intelekt człowieka za pomocą prawdy. Ta bywa zdobywana na wiele sposobów. Edukacja, jakiej wymaga człowiek, także pedagogika społeczna, nie może być programowo ateistyczna, bezbożna, laicka, nie może być pozbawiona wymiaru sapiencjalnego, czyli dającego człowiekowi szansę na uzyskanie rozumienia za sprawą znajomości przyczyn i racji pierwszych, ostatecznych. Oznacza to, że elementem edukacji pedagogiki społecznej musi być poznanie metafizyczne, takie, które daje człowiekowi szansę rozumiejącego poznania świata, człowieka, całej kultury. Poznanie to jest obecne w filozofii realistycznej, metafizycznej. Rozumność nie jest zatem tylko skutkiem pozyskania wiedzy na jakiś temat, lecz czymś więcej, to odniesienie tej wiedzy do przedmiotowej rzeczywistości, to także coś, co pozwala daną wiedzę odnieść do całości prawdy i całości bytu.

Dla Jana Pawła II stan rozumnego bytowania człowieka w pierwszej kolejności jest efektem otwarcia się na rzeczywistość, na prawdę o świecie, jest stanem afirmacji praw i zasad bytu, jakie odkrywa rozum człowieka w wewnętrznym oraz wewnętrznym bytowaniu swoim, innych ludzi, całego kosmosu. W poznaniu tym uczestniczy cały człowiek ze swymi zmysłami i predyspozycjami, a także ze stroną emocjonalną i wolitywną, bo poznana prawda jawi się człowiekowi jako coś cennego i ważnego. [...] Rozumność człowieka bowiem, pojęta jako właściwa dla niego doskonałość intelektu – rozumu, będąca przede wszystkim efektem obecności i działania w rozumie prawdy – w ludzkim codziennym życiu wyraża się przede wszystkim w moralności, czyli sferze uczynków człowieka, działaniach zrodzonych z aktów poznania i miłości (Skrzydlewski, 2024, s. 229).

„Pedagogika społeczna przez swą edukacyjną działalność ostatecznie więc nie tylko umacnia i buduje rozumność człowieka, lecz także służy wolności człowieka” (Skrzydlewski 2024, s. 234). Autor odnosi się także do negacji i niewierności prawdzie, uważając je za przyczyny totalitaryzmów i złego życia społecznego.

Inny ważny temat został podjęty przez Włodzimierza Dłubacza. W artykule zatytułowanym: Pedagogika społeczna Jana Pawła II i jej rola w kształtowaniu wolności człowieka (s. 245–281) odniósł się do rozumienia pedagogiki społecznej, koncepcji człowieka jako osoby z przynależącą mu wolnością.

Wolność osobowa jest najważniejszą „cechą” bytu osobowego, dana jest człowiekowi w przeżyciu „chcę”, „mogę”, „nie muszę”. [...] Wolność osoby polega na tym, że może ona podjąć różne działania, przede wszystkim zaś że może sobą kierować, sobą rządzić, stanowić o sobie. To samostanowienie, wedle Wojtyły, jest podstawą stawania się osoby. Tylko ten może być wolny, jak zauważa, kto sam dla siebie jest przedmiotem działania. [...] „Wolność, powinność i odpowiedzialność stanowią więc ośnowę osobowego życia człowieka”. [...] Osoba ludzka jest, wedle koncepcji Wojtyły, wolnym i odpowiedzialnym sprawcą swoich czynów. Wolność osoby, jak zauważa, wyraża się w jej sprawczości, a sprawczość prowadzi do odpowiedzialności. Podkreśla też bytową zupełność osoby, jej całość i integralność. Choć wolność należy do natury ludzkiej, to nie można człowieka zredukować do jego wolności, która jest jedynie aspektem jego bytu (Dłubacz, 2024, s. 249–251).

Człowiek wreszcie jest bytem, który żyje w świecie, czerpie ze świata i tworzy wspólnotę:

[...] nie jest w stanie zrealizować (zaktualizować) swojej natury inaczej jak poprzez właściwe sobie działanie i przy współudziale osób drugih. [...] Człowiek jest wezwany do tworzenia więzi osobowej, czyli komunii osób, a spełnia swoje człowieczeństwo, gdy miłuje, toteż to dopiero miłość stanowi spoiwo wiążące wszystkich ludzi w jedną rodzinę człowieczą. Miłość drugiego, czyli miłość bliźniego, jak też samego siebie, wyraża się przede wszystkim w poszanowaniu życia i zaangażowaniu na rzecz osobowego samospełnienia. [...] Wspieraniem człowieka w rozwoju jest wychowanie. [...] Wolność

jako istotna właściwość osoby, zdaniem Jana Pawła II, może wzrastać, ale może się też pomniejszać, a zależy to od wychowania i samowychowania. Tak rozumiana wolność polega na wewnętrznej autonomii osoby, a poznane dobro wyznacza pole ludzkiej wolności, której granicą jest zawsze dobro moralne (Dłubacz, 2024, s. 253, 254, 266).

Autor odpowiada także na pytanie: jak kształtować wolność człowieka? Szukając odpowiedzi na nie wskazuje na wychowanie, pracę nad sobą, rozwój natury, aktualizację jej potencjalności szczególnie rozumu i woli.

Artykułem kończącym publikację jest tekst Joanny Kiereś-Łach, pt. Antropologiczne podstawy i konteksty kultury w myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II (s. 283–309). Autorka ukazuje człowieka i jego czyny, dwa wymiary poznania ludzkiego: teoretyczny i praktyczny, a także wolność, realizację miłości obłubieńczej, funkcjonowanie człowieka w „cywilizacji życia” i „cywilizacji śmierci” oraz człowieka „uprawiającego ducha”. Autorka za Janem Pawłem II nawiązuje do klasycznego podziału aktywności życiowych człowieka: poznawania, postępowania, wytwarzania i sprawowania kultu religijnego, które realizują się w czterech działach kultury: nauka, etyka, sztuka i religia, których celem i kryterium ich oceny są odpowiednio: prawda, dobro, piękno oraz świętość.

Przedstawione w nader skróconej formie najważniejsze myśli omówione przez Autorów wskazują na bogactwo i złożoność namysłu nad człowiekiem.

Studium pod red. Teresy Bojarskiej-Szot i Jana Szota jest publikacją godną uwagi i cenną naukowo. Podejmując się próby jej oceny, warto odnieść się do warstwy metodologicznej, formalnej i praktycznej. Walorem metodologicznym jest spójność publikacji, czytelność i logiczność. Na jej całość składa się wstęp, wprowadzenie, część główna złożona z dziewięciu rozdziałów, zakończenie oraz wykaz bardzo bogatej literatury i indeks osobowy. Od strony formalnej publikacja jest przemyślana, styl wypowiedzi przejrzysty, a język zrozumiały. Walorem praktycznym jest jej przeznaczenie. Jak czytamy we wstępie dedykowana jest osobom zainteresowanym

[...] kwestiami wychowania, pragnących czynić środowisko człowieka środowiskiem wychowawczo wartościowym, szukających rozstrzygnięć budowanych na trwałym fundamencie, jakim jest natura ludzka. Jej adresatami są więc pedagodzy, studenci pedagogiki, wychowawcy, nauczyciele i rodzice, a także wszystkie osoby podejmujące trud pracy nad sobą (s. 13).

Dr Magdalena Parzyszek
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: magdalena.parzyszek@kul.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8270-3388>

BIBLIOGRAFIA

- WOJTYŁA, K. (1994). *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Seria: Człowiek i Moralność, t. 4. red. T. Styczeń, W. Chudy, J. W. Gałkowski, A. Rodziński i A. Szostek. Lublin: TN KUL.
- CZACHOROWSKI, M. (2024). Personalizacja wychowania społecznego – cielesność jako sfera osobowa. Ujęcie Karola Wojtyły. W: T. Bojarska-Szot i J. Szot (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek* (s. 98–126). Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej.
- GONDEK, P. (2024). Karola Wojtyły/Jana Pawła II koncepcję ludzkiego dążenia do szczęścia w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym. W: T. Bojarska-Szot i J. Szot (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek* (s. 127–152). Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej.
- SKRZYNIARZ, R. (2024). Wzory i wzorce osobowe w pedagogice społecznej Jana Pawła II. W: T. Bojarska-Szot i J. Szot (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek* (s. 153–187). Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej.
- SKRZYDLEWSKI, P. Rolą edukacji w kształtowaniu rozumności ludzkiej. W: T. Bojarska-Szot i J. Szot (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek* (s. 219–244). Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej.
- DEUBACZ, W. (2024). Pedagogika społeczna Jana Pawła II i jej rola w kształtowaniu wolności człowieka. W: T. Bojarska-Szot i J. Szot (red.), *Przewodnik pedagogiki społecznej Jana Pawła II. Człowiek* (s. 245–281). Zamość: Officina Simonidis-Wydawnictwo Akademii Zamojskiej.

EWA DOMAGAŁA-ZYŚK, *Dostępna edukacja akademicka*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2023, ss. 131. ISBN: 978-83-8288-137-0.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rped25173.12>

Dostępna edukacja akademicka jest jedną z nowszych publikacji książkowych Wydawnictwa KUL. Jej autorką jest dr hab. Ewa Domagała-Zyśk, prof. KUL, pracująca w Katedrze Pedagogiki Specjalnej. Treści książki są rezultatem wieloletnich obserwacji, działań edukacyjnych oraz analiz i badań nad takimi zagadnieniami, jak percepcja i stereotypy niepełnosprawności, dydaktyka dostępna, edukacja zdalna, integracja, edukacja włączająca, wsparcie społeczne czy tutoring akademicki. Autorka tego obszernego opracowania odwołała się do własnych doświadczeń w pracy nauczyciela akademickiego, pedagoga specjalnego oraz nauczyciela języka angielskiego. Wykorzystała również liczne badania na temat sytuacji studentów z niepełnosprawnościami i chorobami przewlekłymi, jak również trendy zmian na uczelniach krajowych i zagranicznych polegające na kreowaniu – w atmosferze inkluzji i „kultury dostępności” – pozytywnie rozumianych przestrzeni edukacyjnych.